

Пенчо Славейков

Коледари

Пролог

Рог изви над върховете снежни
ясен месец, подранил в небето.
Глъхнали са в сън поля безбрежни
само будно още бди селото –
дим се вий на стълпи из комини.

Песни, шум по улици се чуват;
гости ходят, гости се посрещат.
Домакини свят обичай чуват –
Бъдни вечер бъден празник срещат,
с буйно пламнал бъдник на камини.

* * *

Низ-по село скупом ходят
китни млади коледари –
сиромаси и боляри
с благовестъе да споходят,
и наспроти празник честни
да им пеят драги песни.

Начело им станеника,
той ги стани, той ги води:
не току-така на сгоди,
а където е прилика –
и където подобава
с песни да се слави слава!

Хор

„В дясна ръка с китка вита
гости идат на честито:
тежки порти отворете,
блавестци пиремете!“

Ей приветно портите разтваря
за посрещи домакиня веща.
А на прага късен ги посреща
стар стопанин и тям отговаря.

„Добре дошле, добре дошле,
многожелани гости,
предвестници на благи дни
и край на дълги пости!“

Хор

Преко поле,
преко доље
ний летиме –
да вестиме
дни честити
именитий
станенину,
господину!

Първа зареда

Подранил стопан в поле да иди,
лозя и ниви сам да обиди.

Помисли благи – среща му блага:
сам свети Йован, с златна тояга!

– Добра ти среща, свети Йоване! –
„Дал ти бог добро, честни стопане!“

Минах, поминах лозя и ниви:
ръжта класиста коню до гриви,

до шарен пояс бяла пшеница,
гроздове тежки греят – жълтица!

Стопанска грижа и труд усилен –
тям за награда и дар обилен

от божи ръце в твои да влезе:
за по курбани, за по трапези,

моми и момци за по венчене,
внуци честити за по кръщене –

тъй да се честно име спомина,
от рода в рода, чак до амина.“

Хор

„Пълна къща – пълен кош!“
– Мятай, момне, шарен пош!
Дар от сърце кой що може. –
„Честит да е празник божи!“

Отдели се от другари
бърза коледарка спретна –
шарения пош праметна
стар стопанину през рамо...
Името му и честта му
пак запяват коледари.

Хор

Расна дръво столовито,
грановито:
корен в сърце на земята;
връх извило в небесата!

Корен – синове отбрани;
а невести – китки грани;
внуци мили –
вършки в небеса избили!

Шум и глъч. Стопанин стари
шарен пош от рамо снема,
но преди на коледари
той да го повърне с дари,
хорът песен пак подзема.

Втора зареда

Тъмни ноще се пробуди
мило внуче соколово;
баба му се чудом чуди
как да го приспи изново.

– Нани, нанкай, рожбо мила,
мало внуче, мал гидия!...
Майка ти е сън заспала –
от сън сладък не буди я!

Баба ти, с зори ранила,
дълга пътя ще пътува –
чак до Божи гроба. Мила
божа майка да я чува!

Та оттам света хаджийка
да се върне с армагани:
тебе златен кръст на шийка,
на герданче от мерджани;

стари дяду броеници,
татку свилен пояс дивни,
майци наниз от жъртици,
лели рало златни гривни;

на комшии по махлата
много здраве со колата
света вода от Йордана –
от Христа й свети Йована!

Първа зареда

Домакин за дом радей,
домакия дома шета –
тъй полека-лека крета
дом, докле захубавей.

Дом докле захубавей,
току-виж, угасне младост...
Но пък идва друга радост,
друго слънце дом огрей.

Друго слънце дом огрей –
въртокъщна млада булка...
А во къта, в златна люлка
златно внуче се засмей!

Хор

Ой хайде, хайде, стара ле майко,
свекърво –
що радост има, стара ле майко,
тепърво!

Кахъри, грижи, стара ле майко,
досега –
отсега драгост, стара ле майко,
до века!

Стара майка, домакиня,
още не дарила дари –
и запяха коледари
на *невяста* пръвескиня.

Първа зареда

Млад гурбетчия, по-млад стопанин,
грижен ми ходи в пуста чужбина.
Него запитват тихом дружина:
– Що ти й на сърце, грижен акранин?

„Двойна неволя, верни другари:
грижа на сърце, аман на душа –
гори едното, друго задуша –
вихром се вдигат спомени стари!

Сръце примира, памет се губи;
младост нерадост в пуста чужбина –
млада дружина,
грижа за чедо – аман за любе!“

– Ой, махни, махни кахъри люти,
ти, млад другарин, недей се вайка:
мило е любе при стара майка,
грижено чедо в майчини скути.

Много се мина, малко остана;
утре ще литнат нагоре птички –
вест допрати им ти с лястовички,

че ще се върнеш при пролет ранна.

Тежка версия весе е сбрана
и армагани лежат с товари...
Чакам другари. –
Много се мина, малко остана!

А невяста в ръце зела
мъжка рожба, първо чедо,
ником е чело привела,
сълзи рони до два реда.

Стара майка се притече,
а по нея и момата,
да раздумват с благи речи
кахърите на душата.

Съгледаха коледари,
съгледаха и подзеха
друга песен, со намери
да ѝ бъде за утеха.

Хор

Керван иди, керван доди,
невясто!
Я кервана войно води,
невясто!

„Я излез, излез на двори,
невясто!
Гален сън се яве стори,
невясто!

Сън – и галена надежда,
невясто!
с добра чест – добра посреща,
невясто!“

Милите думи мило изпяни –
грижна невяста в скръб разтушена,
с сълзи на очи, в устни цалува

галена рожба първородена.

Благо усмихнат, старий стопанин
тихом пристъпи при коледари,
от шарен пояс вади кесия –
да се за песен отплати с дари.

Ала не иска сам станеника
дари да земе и се отмята...
Стар баща нещо со глава кивна,
поглед извърнал, накъм момата.

Сетено пръпна тя да излезе,
като из гняздо препелка плаха...
А коледари момка напети
заобиколиха и тъй припяха:

Първа зареда

Птички пеят, в небо греј зорница,
лудо-младо!
С зори пада утрenna росица,
лудо-младо!
тебе още няма!

Мило либе за милувка чека,
лудо-младо!
Превара голяма!

За час грее нанебо зорница,
лудо-младо!
За час трае бисерна росица,
лудо-младо –
и до час я няма!

С дене имот, а с години радост,
лудо-младо!
С дене живот – с дене ли е младост,
лудо-младо!
Превара голяма!

Хор

Време – най-бързия кон на света,
гони нощта –
тежко му, който остава
той току-тъй да минава.

Никога той се не връща назад!
Момко ле млад,
хващай за гривата коня –
с него честта се догоня.

Втора зареда

Остави си лудо-младо
на бачия рудо стадо –
яхна коня, слезе в село.
С китка сминова на чело,
в път застигна мома мала
на седенки закъсняла.
Викна лудо отдалеко:
„Чакай, момне, по-полека,
заедно да идем двама!“
– Не е дума, ни измама,
по мен стара майка иди –
бягай, лудо, ще ни види! –
Мома бърза и нехае;
момку сърце бий, играе,
като в чаша руйно вино.
„Варай, варай, детелино,
верни ли са думи тие?
Ясен месец облак крие –
и да иди, що ще види!...“
Стигнаха до равни двори:
мома сегна да отвори,
да отвие заключари, –
лудо сегна и превари –
от чело й китка дръпна...
Виком мома вкъщи пръпна:
– Помощ, помощ, дружки млади,
лудо китка ми укради!
Лудо-младо улове те,
тук при мен го доведете,
сама ази да посегна,

да обвържа, да обтегна,
с руса коса враг неверни –
да го стрелям с очи черни,
с тънки вежди да го бия,
с али устни да го пия,
нек' се учат луди-млади
как се росна китка кради!

Хор

„Пълна къща – пълен кош!“
– Мятай, момне, шарен пош!
Дар от сърце кой що може. –
„Честит да е празник божи!“

Отдели се от другари
бърза коледарка спретна
и на момъка през рамо
шарения пош преметна...
А сред смях и глъч голяма
нак запяха коледари.

Хор

Доста, доста, лудо-младо,
яхна коня,
коня яхна, лудо-младо,
вятър гони –
знойно пладне по беленки!

Доста, доста, лудо-младо,
моми люби,
моми люби, лудо-младо,
време губи –
тъмни нощи по седенки!

Сладката песен още не изпели,
и се открехна тихом вратата –
шарена плоска wnios момата,
за песнопойци в жад прималнели.

Редом по редом тя ги обхожда,

с блага им дума плоска подава –
дружки с шеговен усмех задява,
пред момци ником очи привожда.

Смях и глъч. С честити дари
момъка им пош подава...
И честитенъе запяват
на момата коледари.

Първа зареда

Подранило утрот, вечер не захожда
ясно слънце, спряно грее, та прегаря;
грижна майка равни двори се разхожда
и на свойго сина тихом отговаря:

„Слънце, рожбо мила, що ти грижа падна
на душа, на сърце, та се тъй забрави?
Време е усилено и пора е страдна,
а ти не захождаш! – Та какво направи

по Добруджа пуста младите овчари,
в Загоре с кervани друмници по друма,
в равна Румания весели жътвари,
и грижни невести беленки по Струма?“

– Ох, съгледах, майко, долу во Загоре
първинка денойка, по-ясна зорница, –
кат паун ми ходи по широко дворе
с златни треперушки на руса косица.

Модри очи греят изпод вежди вити,
горят али устни, поглед два прегаря,
росна китка вие, росна кити,
не китката нея – китка тя отваря!

Трепката треперушки на руса косица –
трепка клето сърце, та го мир не снайда.
В желба и омая за ясна зорница,
забравих, не сварих у време да зайда!

Втора зареда

Паднала е тъмна мъгла
на момини равни двори;
не е било тъмна мъгла
най са биле китни свати,
да сватуват малка мома.

Хор

Дори тъмна нош тъмнее,
трае мъгла над полята,
на момците над душата,
дори мома се момее!

Втора зареда

Отговарят китни свати:
„Вий имате едно перо,
едно перо чисто злато;
ний имаме друго перо,
дайте вашто, да коведе
от две пера един венец!“

Хор

Зора зори, ден настана,
слънце грейна в небесата, –
млади момку на душата
от мъгли ни след остана.

Втора зареда

Отговаря стара майка:
„Малка мома нашто злато,
земете го, ковете го –
ако чест е, нека стане
от две пера един венец!“

Първа зареда

Сив сокол се в небо вие
следом бяла гълъбица: –
няма дека да се скрие

ранена в сърцето птица.

Че залетя, че удари
в равни двори с три огради
де невести стелят дари...
Пръпнаха невести млади,

свиха мрежа свиленица,
тънки дари свило-злати, –
та хванаха гълъбица
и сокол бързокрилати.

Тръгнаха ми низ-по село,
метнаха им и на двата –
сив соколу смин на чело,
гълъбици було злато.

Около им стари свати,
следом честна кумашина;
нея води девер млади,
него весела калина.

Пряпорци се гордо веят;
кой де срещне поклон прави: –
да домуват, да живеят
честит живот, вечно здраве!

Моми свенливо лик руменею,
пусто й сърце бий, та ще тресни;
с сладките думи на сладки песни,
сякаш мед се в душа й лее.

Дружки се смеят, с отборни думи,
песни по сърце ней нагодили.
Младого война зад себе скрили,
те го подкачат с весели глуми.

Тя го самичка поглежда плахо,
на коледарки дружки през рамо –
погледи поглед среща... И двама
с песен изново те ги припахя.

Хор

Момко се напусто крий-
любе го и скрит намира,
поглед го и в мрак съзира...
Момко се напусто крий!

Не напусто сърце бий –
то на либе вест подава,
де се момко спотаява...
Момко се напусто крий!

Колело да се развий,
коледарки, отстъпете,
на свят момка покажете...
Момко се напусто крий!

Вънка из вратни девойка пръпна,
думи шеговни хванала вяра;
сам, да избегне глумна превара,
момко задним се в къта издръпна...

Уж в изненада сам, станеника
наколедарки сопнато свика,

и при невяста грижна пристъпи,
дигнала в ръце първенак скъпи.

С пръст го по гушка мило погали:
„Иска ли песен, гидия мали?”

Татко и майци попано чедо!
Хай, та и нему двойна зареда

с отбрана песен чест ще възхвали!
Иска ли песен, аждерко мали?“

Повтор погали рожбата дивна
и към певачи со глава кивна.

Дружно се първа зареда

там при невяста скупом събраха
та со отбрана песен припяха
в майчини скути шалаво чедо.

Хор

В полунощи, време тайно,
над люлка на рожба драга,
спря се наречница блага,
прилетяла от незнайно.

Час се спря и час нарече:
„Ясно чедо, първородно,
с блага вест на време сгодно,
бог ме прати отдалече.

На честит си ден родено,
за дни още по-честити –
с тебе майка да се кити,
като с перо позлатено.

В труд, в грижи, в заборава
татку си надежда ясна...
Да расте и да порасне –
дом подигне, род прослави!

Да върви из път световни
към доброто с крепка вяра,
да не снайде зла превара
помислите му грижовни!

Дни на младостта му лека,
като зорница да са ясни –
и в сърце му да не гасне
чиста обич век до века!“

Първа зареда

И во тоя дом честити,
що го чиста вяра кити,
да не сяква все що драго –
руйно вино, мед и благо,

златно жито у амбари!

Домакин

– Чул ви господ, коледари!

Втора зареда

Бог да дава
вкъщи слава –
дни честити,
чиста съвест!

Дар в полето,
дар в сърцето –
добра мисъл,
мир и милост!

Хор

Тебе пеем, станенине,
тебе славим, господине:
много здраве бог ти прати –
имот – живот –
дом палати!

Колко здравец по гората,
колко звезди в небесата,
толкоз здраве у палати –
живот – почит –
дни благати!

Епилог

На копраля над върхове снежни
е отскочил месечко в небото,
гльхнали са в сън поля безбрежни,
само будно още бди селото –
слава слави спроти празник честни.
Коледари низ-по село ходят,
песента им се далеко чува...

Станеник ги води да споходят
дом, обичай свят къде се чува –
Бъден празник да се слави с песни.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Силвия Гогова и Виктор Гугушев

Публикация

П. П. Славейков, Събрани съчинения в осем тома, том 1. Български писател, С. 1958.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/6632>]